

Елин Пелин е един от любимите творци за Георги Цанев. Струва ми се, че неговата любов, критическата му страст към писателя е толкова голяма, че в някои отношения затъмнява критическата му любов и страст към Йордан Йовков например, че го прави в някои отношения „несвободен“ като критик към богатото и разностранно творчество на писателя. Доверявайки се изцяло на „реалиста“, на „критическия реалист“ Елин Пелин, Цанев сякаш е готов да забрави, да „подцени“ толкова съществени моменти и степени в неговата поезика. Като че ли всичко в творчеството на писателя му говори за реалистичната сила и достоверност на неговия стил, за критико-изобличителния му патос, подчинени на „първичната свежест“, на „жизнената правда, превърната в поезия“. Ще посоча едно такова увлечение на критика, което абсолютизира и в значителна степен стеснява критическия му усет за критично-реалистичното в творчеството на писателя. Разглеждайки „конкретните и особени форми, които приема в село понякога борбата между старото и новото“, Цанев се задоволява с един социологически преразказ на разказа „Напаст божия“ и естествено се отдалечава от богатото му естетическо съдържание: „В някакво село върлува болест. Настава и суша, която заедно с болестта причинява големи страдания. Картината на сушата е описана извънредно внушително, с ония поетични средства, с които художникът Елин Пелин разполага, когато трябва да нарисува конкретни неща. Но това ние ще видим по-нататък. Сега трябва да отбележим друго. Болестта идва от заразения кладенец на попа. Това има вероятно и символично значение. Повежда се борба между попа и учителя. По този начин разказът е написан в същност на обществена тема: борба със суеверието, защитавано и използвано користо от представителите на църквата и държавата. Попът тук е образ на старото, суеверното, реакционното. Отчужден от народа, той не се трогва от неговите страдания. Нещо повече: доволен е, че хората умират и той има възможност да печели повече пари. При това е и пияница. На негова страна са кметът, чорбаджиите и старците. Това е фронтът на старото, на реакционното. На другия фронт — фронт на новото, на просветата — са учителят и младежите. Новото побеждава. Хората се отчайват и от бога. Реализмът на автора се проявява между другото и в това, че никакви молитви и литии не помагат против болестта и сушата. И това изрично се изтъква от автора“ (стр. 436—437).

Тук наистина е даден преглед на външно-реалистичната основа на разказа.

Георги Цанев е учител на няколко поколения български критици. Трудно бихме могли да си представим една пълна и цялостна марксистическа оценка на творчеството на твор и като Яворов и Пенчо Славейков,

на Елин Пелин и Димчо Дебелянов без него. Тук пионерското дело на Цанев е безспорно. В неговите „Страници“ то се превръща и в безспорно историческо дело.

Георги Цанев даде първ разгърната оценка на естетическите възгледи на Димитър Благоев. Той е един от първите наши литературни историци и критици, оценил културно-историческото дело на Георги Кирков. Това са безспорни приноси.

Специален интерес за литературния критик представлява и стилът на Цанев — разглеждан преди всичко като сложен комплекс от конкретно-оценъчно и естетико-историческо отношение.

Литературно-критическото дело на Георги Цанев наистина заема своя страница в българската литература.

Обогатено от полувековната дейност на този неизтощим в любовта и възторга си критик, то ни обещава нови ценности и само се превръща в значителен факт, в културно-историческо дело.

Светозар Цонев

„ОБРАЗЪТ НА КОМУНИСТА В СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА“, сборник

Изд. БАН, 1972, 303 стр.

Ленин постоянно напомняше, че осъществяването на комунистическия идеал минава през практическата преработка на обществената природа на човека. Сам по себе си този исторически процес играе ролята на лакмус: проявява реалността на мечтите, свързани с прогресивните и хуманистични тенденции в развитието на обществото. Досоциалистическите общества обричаха на трагичен разлив прогресивните идеали на личността и обществената практика. Едва пролетарската революция създаде обективни условия за премахване на този разлив между прогресивната мечта и практическата действителност, като ги събра в едно — комунистическият идеал намери осъществяването си в творчеството на народните маси.

Известни са думите на Ленин, че комунизмът възпитава, обучава и подготвя „всестранно развити и всестранно подготвени хора, хора, които умеят всичко да вършат“. Тази Ленинова мисъл изтъква много съществен момент в характеристиката на комуниста — комунистическият идеал може да се осъществи само от хора, чието съзнание е преминало през горнилото на революционната теория и практика; комунизмът е генерална промяна на хората, промяна и преработка на тяхното съзнание, представи и по-

нятия, извършени под диктовката и суровите уроци на революцията.

В условията на победилата революция и изграждането на социалистическото общество осъществяването на комунистическия идеал и строителството на социализма са неразривно свързани. Ето защо проблемът за образа на комуниста е един от централните проблеми в марксистическата естетика. Той произтича и е свързан с най-съществените тенденции в литературната практика, защото има за последствие активно творческо усвояване на действителността в двете й координати — минало и съвременност. От друга страна, комунистът като главен герой на нашата епоха е акумулирал в себе си активност от високи разряди. Неговото съзнание е не само променено, но то носи в себе си всички предпоставки за революционна промяна и на действителността.

Героят-комунист не е константна величина, веднъж дадена, без възможности за развитие, движение, изменение, без перспективи, а още по-малко е явление, което търпи лесно обяснение, изчерпващи го дефиниции. Той е като самия живот в непрестанно и непрекъснато обновление и затова като процес е незавършен и това представлява допълнителна трудност за художественото му овладяване. През последните няколко години нашата художествена литература се обогати с произведения, в които бяха засегнати нови съществени черти от образа на комуниста. Той ни се разкри като герой със сложна душевност, в по-голяма пълнота и мащабност, с неспокойно гражданско съзнание и чувство за отговорност. Видяхме го като личност, която се стреми да извлече от грешките на миналото позитивните перспективи на бъдещето. Комунистът не само умеє да се радва на плодовете на своята работа, но е способен да воюва и ги защитава. Неговият труд е осмислен от грижата му за другите, неговият хуманизъм е чужд на пасивността и съзливата сантименталност. И точно в тия качества се откриха най-осезателно чертите на новото, на бъдещето.

Комунистът не е цвете, израсло само в полето на нашето литературно всекидневие. Той е приемник и синтез на огромни духовни ценности, на най-светите революционни традиции в живота на българската нация. Ето защо в известен смисъл неговият образ осмисля на по-висок етап националния характер, националната душевност.

На подобна потребност иде да отговори и сборникът „Образът на комуниста в съвременната българска литература“, подготвен от Института за литература при БАН под редакцията на Ефрем Каранфилов и Тончо Жечев. Съставителите са схванали задачата си в широки рамки — да се изследват процесите и промените, свързани с художественото овладяване на образа на комуниста в нашата художествена лите-

ратура. Този подход е не само улеснение, но е позволил да се обхванат многоаспектно и в по-голяма пълнота, богатство и разнообразие явленията, в центъра на които стои образът на комуниста.

Още в първата статия „Израстването на човека — комунист и писател“ Ефрем Каранфилов ни поднася интересна страна на проблема — мястото на детството и юношеството в изграждане характера на героя. Чрез примери от световната литература авторът проследява и осветлява много специфични моменти, свързани с тоя литературен жанр, факторите, които влияят и очертават неговата специфика и място в зрелите години на личността: кога писателят се обръща към спомените за младостта, непрекъснато нарастващия интерес в световната литература към мемоарния жанр, значението на детството, юношеството и младостта за писателското творчество, както и проблема за смяна като литературен и психологически феномен. И върху този широк план той разглежда приносите на Камен Калчев, Крум Григоров и Иван Мартинов в повестите им за детството и юношеството.

В значителна част от изследванията темата се третира директно, осветляват се отделни моменти, през които преминава развитието на образа. Такива са например статиите на Елка Константинова — „Образът на комуниста в белетристиката на Георги Караславов през 30-те години“, на Тончо Жечев — „Образът на комуниста в творчеството на Христо Радевски“, на Катя Янева — „Срещата“, на Магдалена Шишкова — „Срещи със съвременността и съвременника“, на Вania Бояджиева — „Образът на комуниста в драмите на Димитър Димов“, на Катя Бъклова — „Комунистът в творчеството на Емил Манов“ и др. Даже само изброяването на заглавията дава представа за посоките, в които се търси образът на комуниста в днешната ни художествена литература.

В статията „Срещата“ авторката среща двете поколения — „едното, дошло в днешния ден през боевете на революцията, възпитано, калено в нея; другото — израсло в мирните години“. Една среща, както се вижда, пълна с дълбок исторически подтекст и смисъл; среща, която дава възможност за равностетки и оценки, да се тегли уравнителната черта под романтичните пориви на младостта и революционните мечтания. И, от друга страна, да се проследи как тия пориви на революционното поколение се приеми и практически осъществяват от наследниците, от синовете и дъщерите, израснали в мирните години.

Към разнообразието от аспекти в разработката на темата за образа на комуниста би следвало да се отбележи и разнообразието от жанрове. В същност работата на Тончо Жечев за творчеството на Христо Радевски е цялостен портрет на поета, едно внима-

телно вглеждане в целокупния му жизнен и творчески път. Образът на поета се изгражда предимно чрез политически акценти и характеристики и по такъв начин някои специфични естетически шрихи отстъпват на заден план. Тая особеност може би е заложена донякъде още в самото творчество на поета — всеизвестно е, че Радевски е ярко изявен политически творец, че той получава своите поетически импулси предимно от съприкосновението със събитията на времето.

Портретът на драматурга Г. Джагаров е дело на Чавдар Добрев. Критикът проследява многостранно пътя на драматурга от първата пиеса до „Прокурора“, открива приносите на Джагаров в „новия подход към съвременника, откривателските моменти в изграждането и разкриването на образа на комуниста, структурните изменения в постройката на драмата, свързани с идейните позиции и с новаторското комунистическо отношение към действителността“.

Отделна статия ни запознава с Г. Джагаров като поет. За да открие по-рефлексно поетическата му физиономия, Здравко Петров го е съпоставил с Павел Матев; аналогията, както е известно, вече е използвана в критическата ни практика. Според автора на статията „Портрети на двама съвременни поети“ поезията на Георги Джагаров още с появата си сочи на „тогавашното младо поколение пътя на героичното претворяване на миналото. В това отношение тя и сега е пример на комунистическо верую, идейна активност и гражданска заангажираност. Стиховете му, обогатени с идеализма на ремсовата младост, говореха, че в нашата поезия е дошло ново, ярко дарование, което следва най-ярките традиции на българската поезия.“

Интересни са наблюденията на Кръстьо Куюмджиев върху лириката на Любомир Левчев — един от най-изтъкнатите представители от поколението на „тревожните поети“, поетите, които издадоха първите си стихосбирки непосредствено след 1956 г. Владимир Башев назова първата си книга „Тревожни антени“, сякаш за да отсени като главно качество на поколението неговата гражданска тревога. Една съпоставка с поезията на Георги Джагаров позволява на критика да открие, че основна черта в нея е патосът, нещо, което силно контрастира с днешната лирика.

Други измерения на образа на комуниста открива Христо Йорданов в статията си за Пеню Пенев. Авторът справедливо отбелязва, че в света на Пеню Пенев „дори и най-съкровеното звучи граждански-интимно, а най-интимно преживяното се слива с възхищението от съвременника-строител, от човека-комунист, от новата му етика, нравствена извисеност и строителен подвиг“. В подкрепа на тази мисъл Христо Йорданов се позовава на думите на Георги Джа-

гаров, близък другар на поета: „Ние трябва да познаваме Пеню Пенев такъв, какъвто е: единствен по рода си дух; и този дух смайва със своята сила и целеустременост.“

Сборникът „Образът на комуниста в съвременната българска литература“ иде да отговори на една потребност от теоретични разработки върху този централен проблем в съвременната ни критика и естетика. Очевидно така поставеното начало би следвало да продължи, като се превърне в перидична поредица с подчертан теоретико-изследователски характер.

Иван Сарандев

„НАСАМЕ СЪС СВЕТОСЛАВ МИНКОВ“ ОТ СИМЕОН СУЛТАНОВ

Изд. „Български писател“, 1972, 278 стр.

Вече немалко години Симеон Султанов запазва предпочитанието си само към неколцина автори, чието творчество изследва с продължително съсредоточение и проникновена критическа изискателност. Никакви изкушения не можаха да отвлекат неговото внимание към други творци и проблеми, твърде въздържан е той и към дискусии и разисквания, не показва припrianост и раздражение от една или друга проява на събратята по перо. Предизвикателството и шумната декларация явно не са по неговия вкус. Подобно поведение не е рядкост, но и не е твърде обичайно. Очевидно вътрешната настройка на Симеон Султанов като критик е такава, че той обича често предварителното общуване с любимите автори, търси някакво вътрешно сродство, откликва само когато намери духовен резонанс, когато почувствува нагласа, съответстваща и отговаряща най-добре на неговите естетически изисквания и предпочитания.

Затова този търпелив критик остана жител на онези литературни територии, в които беше открил пленителна красота за своя дух, и не пожела да се раздели с пестроцветието и възшебството на приказната проза на Ангел Каралийчев. Дъхът на първичното, натуралното, примамливото в дивите души на героите на Илия Волен го караше да се възлнува като пред непознати открития, чието сладост постепенно се опитва. В гневното тежко, напрегнато ежедневие на един съдия той откри не само странностите на една натура, но и неповторимостта на писателската личност.

Султанов запази първичното си изумление пред цивилизацията, пред нейните страсти и невероятности, които игриво гротесково виждане на Светослав Минков